

H. P. Rohde

HVAD GULD KAN GEMME

DEN Del af Bogen, som ikke dækkes af Bindets Ryg eller Sider, og som af Bogbinderen benævnes Snittet — henholdsvis Over-, For- og Undersnit — fører i vore Dage dekorationsmæssigt en ret ubemærket Tilværelse. Hvis ikke det blot staar med Papirets egen Farve, hvilket vist er det hyppigst forekommende, er det enten ensfarvet eller marmoreret, eller det er »sprængt« d.v.s. Farven er strintet paa ved Hjælp af en Børste, som trækkes frem og tilbage over en Staaltraadsrist. Ved finere Indbinding benyttes ikke sjældent Forgyldning og da undertiden — følgende en fransk bibliofil Mode, som optoges her i Landet i Slutningen af forrige Aarhundrede — saaledes, at man nøjes med at forgylde Oversnittet, mens de øvrige Snit forbliver ubeskaaret. Stort flere er Variationerne ikke idag. Der spores ingen Trang til at udnytte Snittene som Dekorationsfelter; man skal være glad, hvis de er nogenlunde afstemt efter Bindets Farve. Det, der gøres, gøres rent vanemæssigt som en Foranstaltning, der tjener til Bogens Beskyttelse. Det er ikke blot, fordi det glimrer, at Guld er saa yndet til Snit; det afgiver ogsaa en fortrinlig Dækflade mod Støv og anden skadelig Indflydelse.

For Resten synes selv den beskyttelsesmæssige Værdi af Snittets Behandling at være ved at gaa i Glemme. Naar visse Bibliofiler nuomstunder gaar over til at lade deres Bøger indbinde uden nogensomhelst Beskæring, er det et misforstaaet Afgudereri med Begrebet den urørte Bog. Det vil jo blot sige, at man overlader til Tidens Tand, hvad man redder fra Bogbinderen. Hvis man overhovedet indbinder en Bog, for at den skal holde til at staa fremme til Brug, kommer man ikke udenom en vis Behandling af i det mindste det øverste Snit. Nøjes man med mindre, skal det nok før eller siden hævne sig.

Dette vor Tids asketiske Syn paa Snitdekorationen danner den fore-

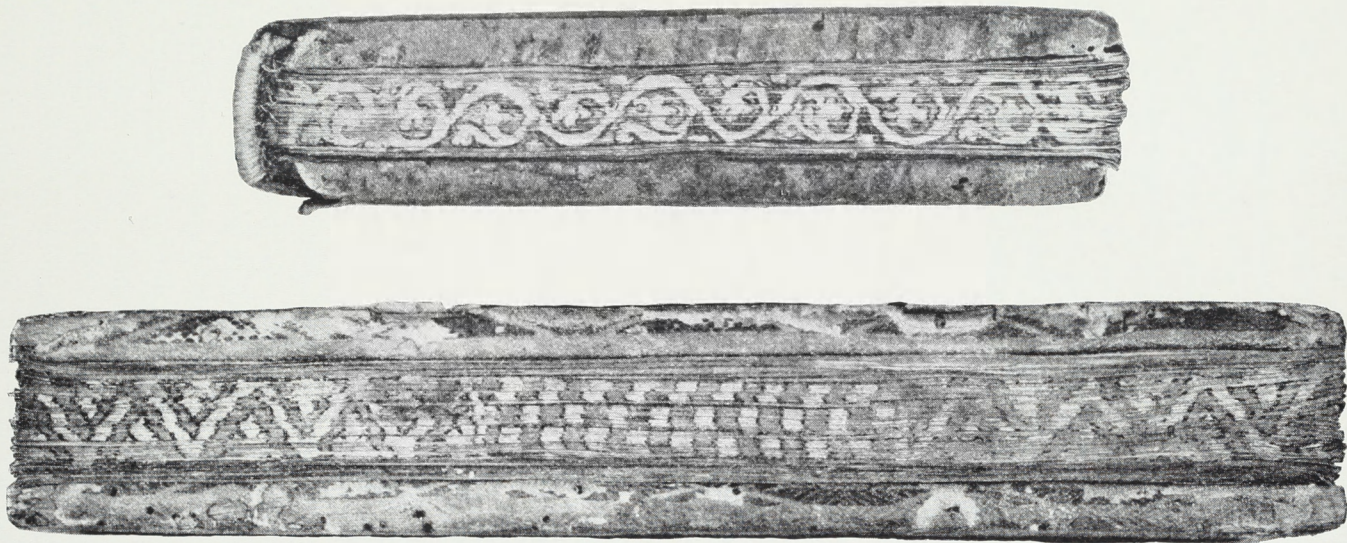
løbige Afslutning paa et langt, afvekslende og paa mange Maader højest interessant Kapitel af Bogbindets Historie. Man har, som antydte, ikke altid været af den lidt snusfornuftige Formening, at Snittene var noget inferiørt i Forhold til selve Bindet. Der har endda været Perioder, hvor man har tilladt sig den omvendte Opfattelse. Adskillige Bogbind udmærker sig nok saa meget ved den Udsmykning, der er blevet Snittet, som ved den, der er blevet selve Bindet til Del.

Her maa dog retfærdigvis gøres en Indrømmelse. Det er et grundlæggende om ikke ufravigeligt Princip for al Dekoration, at man dekorerer, hvad der falder i Øjnene. Ikke anderledes med Snittet. Det ændrede Syn paa Snitdekorationen hænger sikkert i nogen Grad sammen med den Ændring, der er sket i Maaden at anbringe Bøgerne paa. Ikke uden Føje vil Bogbinderne af idag kunne hævde, at det endelig er lykkedes dem at ryste en Atavisme af sig. For os er det en Selvfølge at sætte Bogen ind paa Hylden med Ryggen udad, i det syttende Aarhundrede er det noget nyt og revolutionerende; i mindst tusind foregaaende Aar havde man enten lagt eller stillet Bøgerne med Snittet udad. Intet Under, at man faldt paa at dekorere Snittet, som vi idag dekorerer Ryggen.

Snarere maa man undre sig over, hvor længe det varede, før man begyndte at dekorere Snittet, hvor længe det varede, før det blev almindeligt, og hvor længe det varede, før Snitdekorationen satte sin mærkeligste Blomst: den af Guld dækkede Dekoration.

Man — og man vil her sige Cyril Davenport, en af de faa, der har behandlet dette specielle Emne mere udførligt — mener paa Grundlag af stilistiske Kriterier at kunne sætte Snitdekorationens Begyndelse til det tiende Aarhundrede. Det første, der er blevet malet paa Snittet, har sikkert været Bogens Titel, som man endnu træffer det i det syttende Aarhundrede, men at Dekorationen skulde have udviklet sig herfra, kan ialfald ikke bevises. Indtil der dukker »missing links« op med dekorerede Titler, maa man nøjes med den Antagelse, at det blot er de datidige Bogfremstilleres almindelige Trang til at forskønne Bogen, der har gjort sig gældende.

Det ældste Eksempel, Davenport kender, er formodentlig ikke ældre end det fjortende Aarhundrede. Det var i 1896. Sandsynligvis kan der i Det kgl. Bibliotek nu udpeges et Eksempel, der gaar noget længere tilbage. Paa et Haandskrift (Thott 12 fol.), der af Ellen Jørgensen er sat til

*De tre Snit paa Haandskriftet Thott 12 fol. er alle forskellige.
Her ses det øverste Snit og Forsnitted. Nederste Snit er saa medtaget,
at det daarligt lader sig reproducere.*

det tolvte Aarhundrede og antagelig er udført i Tyskland, findes den Side 43 afbildede Dekoration. Anvendelsen af den bugtede Ranke er jo typisk for denne Tid, men yderligere stemmer Stilen i sine Detailler og selve Udførelsen saa meget overens med de i Haandskriftet forekommende illuminerede Initialer, at det er sandsynligt, vi har at gøre med et Eksempel paa Snitdekoration fra det tolvte Aarhundrede. Indtil videre altsaa det tidligst kendte.

Davenport fremsætter i sin Artikel fra 1896 den Formodning, at Anvendelsen af Guld i Snitdekorationen ikke er ældre end det femtende Aarhundrede og tidligst er praktiseret i Frankrig. Ydre Fundomstændigheder har øjensynlig ført ham til denne Opfattelse, som vel egentlig ikke har nogen indre Sandsynlighed for sig. Naar Middelalderens Illuminatorer kom ind paa ogsaa at dekorere Snittet, var det vel kun rimeligt, om de greb til de samme Farveelementer, deriblandt Guld, som de var vant til at arbejde med paa Bogsiden. Det omtalte Thottske Haandskrift er ogsaa fra dette Synspunkt af Interesse, idet Snittets Overflade straalere i Blaat, Rødt og — Guld.

Almindelig har Snitdekoration dog næppe været i disse Aarhundreder, almindelig blev den sikkert først fra Slutningen af det femtende Aarhundrede. Uden Tvivl har Papirets Opdukken været af Betydning, idet Papirets Snitflade er jævner end det grovere Pergaments med dets Tendens til at bukke. Ialfald er en rig Snitdekoration et næsten dagligdags Fænomen paa det sekstende Aarhundredes Bøger, og Variation mangler det ikke paa. Man maler med Farver, man forgylder, man »ciselerer« d. v. s. man stempler eller punsler Mønstre ned i Snittet, og man blander disse Metoder. Ofte indgaar Ejerens Navnetræk og Vaaben i Dekorationen. Paa det Eksempel af det nye Testamente, som Ann Boleyn havde i Haanden, da hun besteg Skafottet i Tower, findes hendes Titel: »Anna Regina Angliae« i Rødt paa det forgyldte Snit omgivet af et ciseleret Mønster. Et Eksempel fra Det kgl. Bibliotek afbildes Side 47. Det er enkelt og kraftigt i sine Virkemidler, solide Typer i Guld paa ensfarvet grøn Bund. Men Julius Echter, Fyrstbiskoppen af Würzburg, var ogsaa en stærk Personlighed, en af Tidens betydeligste katolske Magthavere, hvem det lykkedes at sætte en Stopper for Protestantismens Fremtrængen i Sydtykland og for stedse gøre Würzburg til en katolsk Højborg. Gustav Adolf kunde storme og plyndre Würzburg — ved hvilken Lejlighed vort Eksempel

maaske kom paa Vandring — men katolsk blev den ved at være. Af Byens 29 Kirker var før sidste Krig de 27 katolske. Aarstallet 1584, som staaer nederst paa Snittet, er ogsaa historisk. Det var det Aar, Julius Echter med Jesuitternes Bistand for Alvor satte Kampen ind mod Protestanterne.

I Slutningen af det sekstende Aarhundrede drives Snitdekorationen op til en voldsom Pragt, der ofte passerer Grænsen til det overdrevne og overlæssede. I dette Tidsrum kulminerer den ciselerede Dekoration. I det syttende Aarhundrede gaar den mere og mere af Brug for i Løbet af det attende Aarhundrede næsten at dø ud. Samtidig tenderer Snitdekorationen i det hele taget mod at simplificeres og fæstne sig i de Former, vi kender idag: Forgyltning, Sprængning og Marmorering.

Men netop som Udviklingen ved Midten af det syttende Aarhundrede saaledes begynder at glide ind i et roligere Leje, sker der noget mærkeligt, noget næsten symbolsk for Skiftet og Brydningen mellem den urolige Renaissance- og Baroktid med dens Trang til hemningsløs Kraftudfoldelse og den strenge klassicistiske Retning, der lægger en Dæmper paa Løssluppenheden. Vel bliver det nu det almindelige, at et jævnt Dække af glitrende Guld lægges over Bogens Snit ubrudt af Ciselering og anden Tant, men se — under Guldets ulmer det endnu, under Guldets faar Farveglæden og Lysten til at dekorere endnu en Tid Lov at leve videre.

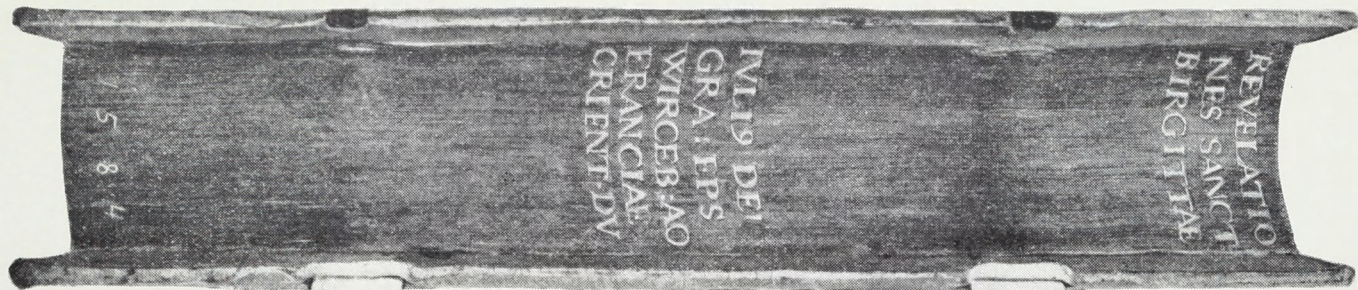
Man siger, det var den store franske Bogbinder fra Midten af det syttende Aarhundrede, kaldet Le Gascon, som begyndte. Men Legendedannelsen er saa rig og Usikkerheden saa stor, naar man bevæger sig i de ældre franske Bogbinderes Historie, at man gør klogt i at holde sig til det sikre, som er, at man fra Midten af det syttende Aarhundrede begynder at træffe franske Bøger med Guldsnit, der, naar man aabner dem paa en særlig Maade ved at brede Bladene vifteformigt ud med Tømmelfingeren, frembyder en marmorert Flade.

Sommetider er Undermalingen ganske dækket af Guldets, naar Bogen er lukket, sommetider aner man Marmoreringen gennem Guldets, der derved faar et uroligt rødligt Skær over sig. Om dette sidste er tilsigtet eller kun en Følge af teknisk Ufuldkommenhed, kan man saa strides om. Det er ganske vist blevet hævdet, at Teknikken i sig selv ikke er vanskelig, men der kræves dog en ikke ringe Omhu og Sikkerhed til at holde de to Flader fuldstændig adskilte. Helt koncist er Udtrykket »under Guld« jo naturligvis ikke: først foretages Marmoreringen (respektive Malingen,

som vi senere skal se), mens Bladene holdes fastspændt vifteformigt udbredt, og derpaa Forgyldningen paa sædvanlig Vis paa det lige Snit. Den skjulte Dekoration ligger altsaa i Virkeligheden en Ubetydelighed inde paa Siden, hvorimod Forgyldningen kun dækker selve Sidens Kant. Med andre Ord: keine Hexerei —.

Der er ingen Tvivl om, at dette Raffinement har gjort Lykke i Datidens franske bibliofile Kredse. Det bliver hurtigt meget udbredt og holder sig som ikke ualmindeligt paa finere franske Bind lige til Revolutionstiden. Det kgl. Bibliotek ejer adskillige Eksempler. Men det kan maa-ske tages som karakteristisk for de franske Bogbinderes Stilsans, at de hele Tiden nøjes med blot at marmorere under Guldet og ikke indlader sig paa yderligere Ekstravagancer. Denne Begrænsningens Kunst er i dette Tilfælde saa meget mere bemærkelsesværdig, som det ikke kan have været dem ubekendt, hvilken langt videregaaende Udnyttelse af den raffinerede Teknik deres engelske Fagfæller gjorde i samme Periode.

Cyril Davenport anfører i sin allerede omtalte Artikel, at man i England fra Midten af det syttende Aarhundrede paa Bogens Forsnit begynder at udføre hele Malerier — dem der paa Engelsk almindeligvis kaldes »fore-edge paintings« — som er skjult, naar Bogen er lukket. Undtagelsesvis er der Tale om et Portræt, ellers holder Malerierne sig til heraldiske Motiver og Blomsterornamenter. Det ældste Eksempel, Davenport kender, findes paa en Bog fra 1641, men kan dog ikke være ældre end 1660, eftersom det portrætterer Karl II, der først da kom paa Tronen. Ophavsmanden til dette Maleri har været sig bevidst, at hans Arbejde udgjorde noget ekceptionelt, og har signeret det: »Fletcher compinxit«. Men dette »fore-edge painting« har ikke faaet Lov at beholde sin fine Anciennitet uanfægtet. Den amerikanske Forfatter Carl J. Weber, der fornylig har gjort hele Emnet til Genstand for en større samlet Behandling i Bogform, ser sig i Stand til at paapege et endnu ældre, som ikke blot er signeret, men endog dateret. Paa en Bibel, trykt 1651, som nu opbevares i New York Public Library, findes et fore-edge painting fremstillende et engelsk Familievaaben omgivet af Blomsterornamentik, som bærer Signaturen: »Lewis fecit anno dom. 1653«. Indtil videre maa det da antages, at det er Lewis, Æren tilkommer som den første i Verden at have udført denne kuriøse Form for Bogdekoration. Hvem Lewis iøvrigt var, maa Weber derimod lade ubesvaret: »Uheldigvis vides intet om det syt-

*Forsnit paa Fyrstbiskoppen af Würzburgs Exemplar af
den hellige Birgittes Aabenbaringer*

*Det skjulte og genfundne Snitmaleri paa Charleton's Bog
i Universitetsbiblioteket*

tende Aarhundredes Lewis.« (I Modsætning til den kendte Bogbinder Charles Lewis fra Slutningen af det attende Aarhundrede). Spørgsmaalet om Lewis' Identitet synes imidlertid allerede at være løst. I 1950, Aaret efter at Webers Bog udkom, udsendte Englænderen Ellic Howe en Liste over London-Bogbindere 1648—1815, der anfører en Bogbinderfamilie bestaaende af en Fader, Giles, og hans Sønner Stephen og Thomas, som netop i disse Aar virkede i London. Howe udtrykker her Formodningen om, at det er Stephen og Thomas, der har udført Snitdekorationen paa den omtalte Bibel i New York, foruden tilsvarende Dekorationer paa Bind i Victoria and Albert Museet, John Rylands Biblioteket og Edinburgh Universitetsbibliotek. Formodningen er saa meget mere berettiget, som et sammenslynget S og T foran Navnet Lewis naturligt peger paa enten Stephen eller Firmaet Stephen og Thomas; vel snarest det første. Hvordan det stiller sig med Lewis' Forhold til Opfindelsen af selve Teknikken, staar derimod stadig hen i det uvisse. Har han opfundet den uafhængigt af Fransk mændene, har de faaet den fra ham, eller han den fra dem? Weber synes nærmest at hælde til den sidste Anskuelse. Paafaldende er det jo, at Teknikken sætter ind nogenlunde samtidigt, omend under forskellig Udnyttelse, i Frankrig og England.

Andet oprindeligt Kildemateriale end de bevarede Bøger foreligger i Virkeligheden ikke. Naar man tager i Betragtning, hvor mange ivrige Bogsamlere der var paa den Tid, og hvor megen Vægt de lagde paa Børgernes dekorative Indfatning, er det egentlig underligt, at en saa ejendommelig Nydannelse ikke har efterladt sig det ringeste litterære Spor. Alt, hvad der til Dato foreligger, er den lakoniske Oplysning, at Karl II kort efter sin Tronbestigelse har udnævnt en vis Samuel Mearne til sin Bogbinder, hvad der som bekendt fik Davenport til at opbygge, hvad en senere Forsker har kaldt den store Myte om Samuel Mearne. Davenport sluttede blandt andet, at det ogsaa var Mearne, som indførte fore-edge painting, en Hypotese, som vist heller ikke længere lader sig opretholde.

Men naar der saaledes ikke foreligger samtidige Vidnesbyrd om Spørgsmaalet, kan selv et langt senere springe frem og paakalde en vis Interesse. Saa mærkeligt det lyder, er det maaske i Danmark, man skal søge den tidligste Omtale af det skjulte Snitmaleris Opstaaen. Bibliotekar Palle Birkelund har gjort mig opmærksom paa, at der i »Profts Lommebog« — Datidens københavnske Vejviser — for 1794 staar en lille Artikel af

daværende Sekretær ved Det kgl. Bibliotek Fr. Ekkard: »Om nogle Mærkværdigheder i det Kongelige, store Bibliothek«, som bl. a. indeholder følgende: »Af det 17. Aarhundrede er den Opfindelse, først at male Snidtet og siden at forgylde; saa at de buntede Farver, naar der blades i Bogen, skinner frem under Guldet. Saaledes er nogle Blomster, tilligemed Bogens Titel malede paa Snidtet af Walth. Charleton's Fabrik of Science natural, 1654, London F. De Franske have siden ofte gjort ligesaadanne Snidt, saasom paa Histoire de la Chirurgie en France.«

Ikke sandt, under den første Gennemlæsning glemmer man rent Indholdet for Sproget med dets buntede Farver og hele sprøde Spinettone. Kan man imidlertid bekvemme sig til at lægge det lille Aktstykke under Lup, vil man se, at Forfatteren maa have ment, at Opfindelsen er gjort i England og senere optaget af »de Franske«. Men hvad man ikke kan se, er, om Forfatteren her bygger paa en Tradition fra en Samtid, som han jo er næsten to Hundrede Aar nærmere end vi, eller blot paa de Bøger, han kender i Det kgl. Bibliotek. Og det svækker naturligvis Udtalelsen noget som Kildemateriale betragtet.

Alligevel maa man være Forfatteren taknemlig for hans Notits, der ikke blot sætter os paa Sporet af en skøn, sunken Skat, men derigennem tillige yder en Skærv til vor sparsomme Viden om det foreliggende Problem. Det viser sig nemlig, at de buntede Farver paa Snittet af den engelske Bog fra 1654 skyldes ingen ringere end — Lewis. Den nøjagtige Titelangivelse gjorde det muligt at gaa lige ud til Reolen i Universitetsbibliotekets anden Afdeling — hvorhen Størstedelen af Det kgl. Biblioteks naturvidenskabelige Litteratur for nogle Aar siden blev overført — og tage Bogen frem. Og ganske rigtigt, Maleriet var der. Efter Trykaaret at dømme staar vi overfor et nogenlunde samtidigt Sidestykke til det af Weber fremdragne, det er nemlig ikke dateret. Der staar kun »ST (sammenslynget) Lewis Londini fecit«. Til Gengæld er det, som man ser, forsynet med Stedangivelse — i London — og supplerer saaledes paa et ikke uvæsentligt Punkt den anden Signatur; Howe's Formodning om Lewis' Identitet bekræftes yderligere. Bindet er ogsaa anderledes. Eksemplaret i New York var i »Mearne-Stilen« med »cottage«-Dekoration paa Bind-siden, hvad der gav Weber Anledning til rent undtagelsesvis at gøre en Indrømmelse til Davenport og hans Hypotese om Mearnes Andel i Indførelsen af fore-edge painting; man bemærker det, fordi Weber ellers in-

gen Lejlighed forsømmer til at polemisere — undertiden temmelig brov-
tende — mod Davenport. Vort Eksempel — i marmoreret Kalveskind i
stor Kvant — er langt enklere, Dekorationen er begrænset til Rygfelterne,
mens Bindsiden kun har en Ramme af tre Guldlinjer langs Kanten og en
stiliseret Blomst i Guld i Hjørnerne. Ryggen er af en egen lidt plump Ka-
rakter ved at have hele ti ophøjede Bind parvis sammenstillede. Bortset
fra Ryggens smaa punkterede Stempler, som Mearne eller hans Medar-
bejdere brugte det, er det ikke et Bind, der uomgængelig henleder Tan-
ken paa den saakaldte Mearne-Stil.

Nok saa interessant og for Sagen oplysende som Bindet er utvivlsomt
selve Bogen. Det virker allerede som mere end et blot Tilfælde, at det
ene af de to eneste Eksemplarer, der kendes dekoreret af Lewis, det i
New York, er en Bibel, mens det andet er et stort naturvidenskabeligt
Værk. Det er ganske betegnende for det syttende Aarhundrede, hvor
Teologien og Naturvidenskaben var de to aandelige Magtfaktorer, der
holdt hinanden i Skak i Kampen om Mennesket. Fordyber man sig lidt
i Charletons digre Bog, kommer man imidlertid Baggrunden for Lewis'
særprægede Form for Snitdekoration endnu et Skridt nærmere. Charle-
ton var Læge, men som flere af Datidens Læger en Polyhistor, hvis uhyre
Produktion omfatter de fleste af Tidens videnskabelige Fag. Nogen bane-
brydende Forsker var han vistnok ikke, men en vaagen og tænksom
Mand, der paa fængslende Maade gør En Datidens naturvidenskabelige
Spekulation nærværende. Her i Bogen, der drejer sig om det ogsaa den-
gang brændende Problem om vor Verdens fysiske Beskaffenhed, røber
han sin fordomsfri Aand ved at forsøge at godtgøre, at Verden er opbyg-
get af Atomer. Som Barn af sin Tid bygger han sin Bevisførelse paa en
Kæde af Iagttagelser. Han skriver om »Synets Natur«, »Lysets Natur«,
»Lydens Natur« etc. I et Kapitel om Farvens Natur kommer han ind paa
Farvens Afhængighed af Lys og Skygge. Tag et rødt Klæde, siger han,
»fold Klædet, som Drengene gør med Papir til Lygter, eller læg det i Bølger
eller Folder af forskellig Størrelse, og du vil undre dig over, hvor mange
forskellige Farver der kommer frem . . .«, og han drager den Slutning, at
Farven ikke kan være en fast Egenskab ved Klædet, men maa bero paa
det skiftende Forhold mellem Lyset og Atomerne i Klædets Overflade.

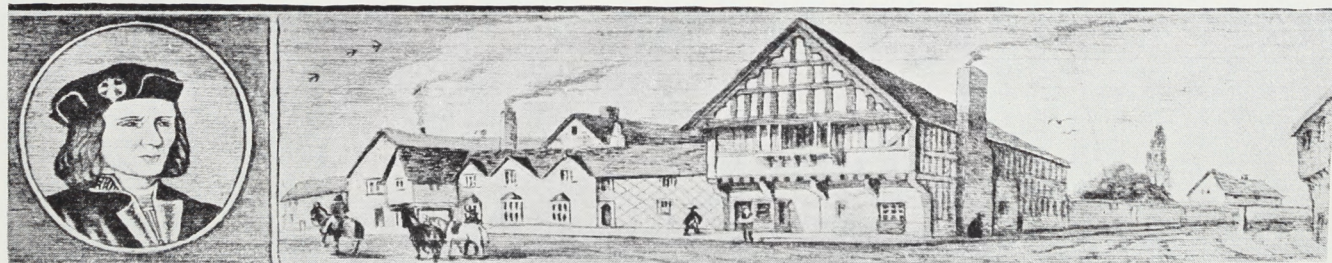
Kombinerer man denne Tankegang med Lewis' brogede Blomsterran-
ker, der kommer til Syne ved en let Bøjning af Bogens Blade og atter for-

svinder under Guldet, naar Bladene rettes ud, er det paa een Gang, som om Problemet om den mærkelige Dekorations Opstaaen fortoner sig. Fra noget gaadefuldt forvandler det bedrageriske Maleri sig pludselig til en næsten eksakt Illustration til Bogen, støtter ligefrem Forfatterens Bevisførelse. Og straks er man et Bytte for Hypoteser. Hvad om det skulde være Forfatteren selv, der har ladet Lewis udføre sit Maleri. Bogen kunde jo være et Gaveeksemplar. Men hvordan er den da kommet til Danmark, hvor den allerede befandt sig hundrede Aar efter? Endnu en Hypotese melder sig. Man véd om Charleton, at han kendte Ole Worm og korresponderede med ham. Det paastaas endda, at han har bygget en af sine Bøger paa Udtalelser af Ole Worm. Skulde den mærkeligt udstyrede Bog være et Minde om disse to store Lærdes Venskab?

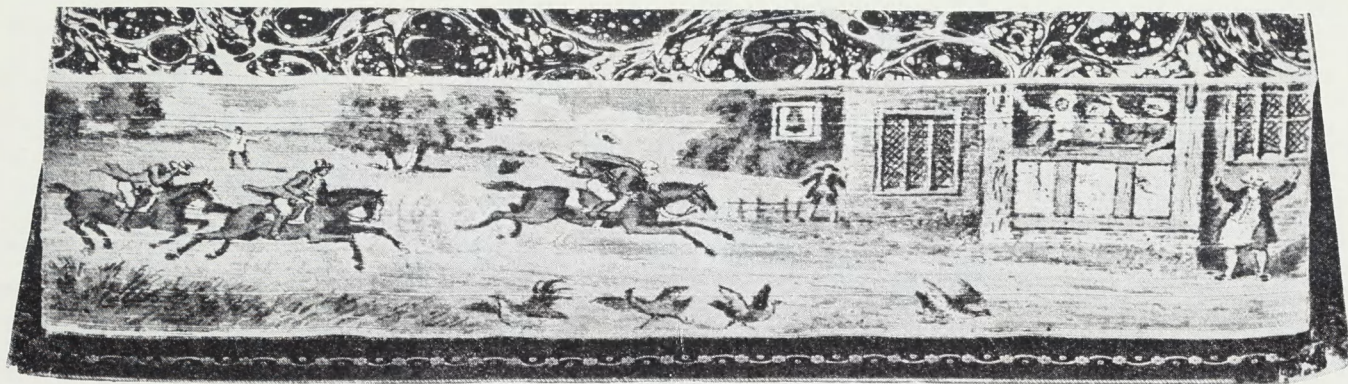
Indtil faste Holdepunkter dukker op, er alt dette kun Gisninger. Men selv som saadanne kan de have deres Berettigelse ved at sætte Lewis' Maade at dekorere Bogens Snit paa i Relation til hans Tids naturvidenskabelige Interesser. Har man aflagt Nationalmuseet et Besøg og set det kuriøse Portræt af Frederik III og hans Gemalinde, der ganske vist er malet paa en Bordplade, men kun kan ses som Spejlbillede i den cylindriske Opstander paa Bordets Midte, vil man være klar over, hvor sindrigt visse Kunstnere i det syttende Aarhundrede forstod at udnytte Tidens nyfundne optiske Viden. Det skjulte Snitmaleri er kun eet blandt flere Eksempler paa, hvordan Kunst og Videnskab i det »lærde« Aarhundrede kunde indgaa Forbindelse.

Man kan roligt gaa ud fra, at der rundt omkring især i store, gamle Biblioteker endnu findes glemte Eksempler paa Snitdekoration à la Lewis. Fundet her i København bliver næppe det sidste. Det skjulte Snitmaleri har været næsten for godt skjult. Webers Bog skal nok anspore Bibliotekarer og Bogsamlere Verden over til at fravriste de støvede Foli-
anter deres sidste Hemmeligheder. Men i store Tal vil Fundene dog aldrig løbe op. Kunsten var og blev for de faa. Og allerede omkring Aar 1700 hørte den for en Tid næsten helt op. Indtil Midten af det attende Aarhundrede forekommer kun sporadiske Eksempler.

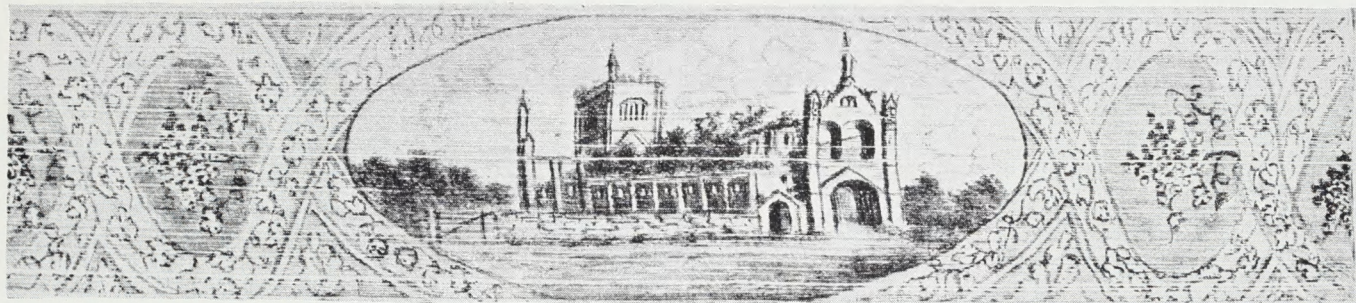
Da oprandt med William Edwards of Halifax, Grundlæggeren af det ansete engelske Boghandler- og Bogbinderdynasti, en ny og straalende Æra for det skjulte Snitmaleri. William Edwards, født 1723 og død 1808, var i mere end een Retning Foregangsmand. Han indførte den saakaldte

*I Almindelighed ser man ikke det skjulte Snitmaleri,
naar Bladene vrides den forkerte Vej; men i sjældne Tilfælde
udførte man Dobbeltmaleri, et for hver Vej.
Th. More: The History of Richard III. 1821. (Efter Weber)*

John Gilpin's vilde Ridt paa en Udgave af Wm. Cowper's »Poems« fra 1808. (Efter Weber)

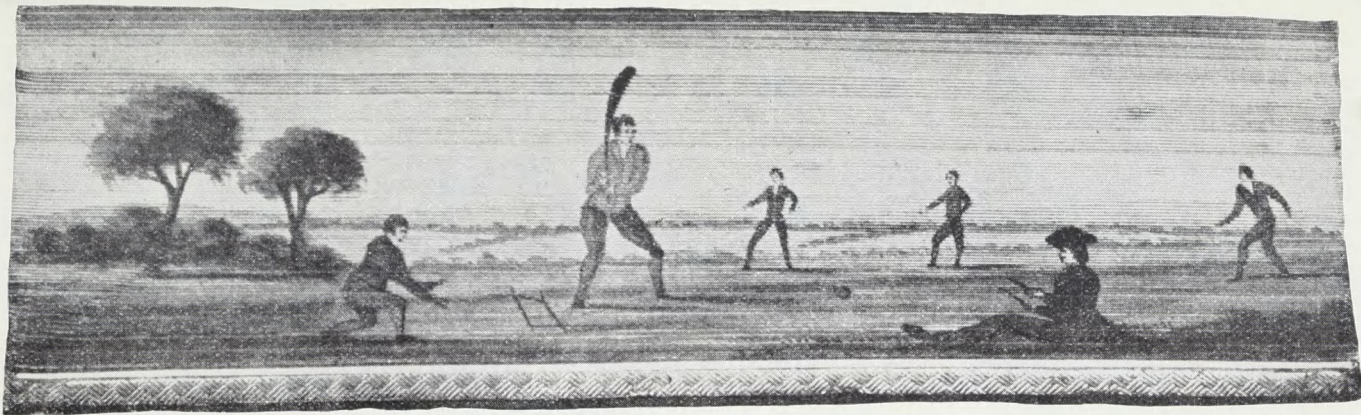

Fore-edge painting fra 1780'erne, som viser en Overgangsform mellem dekorativ og landskabelig Stil. (Efter Weber)

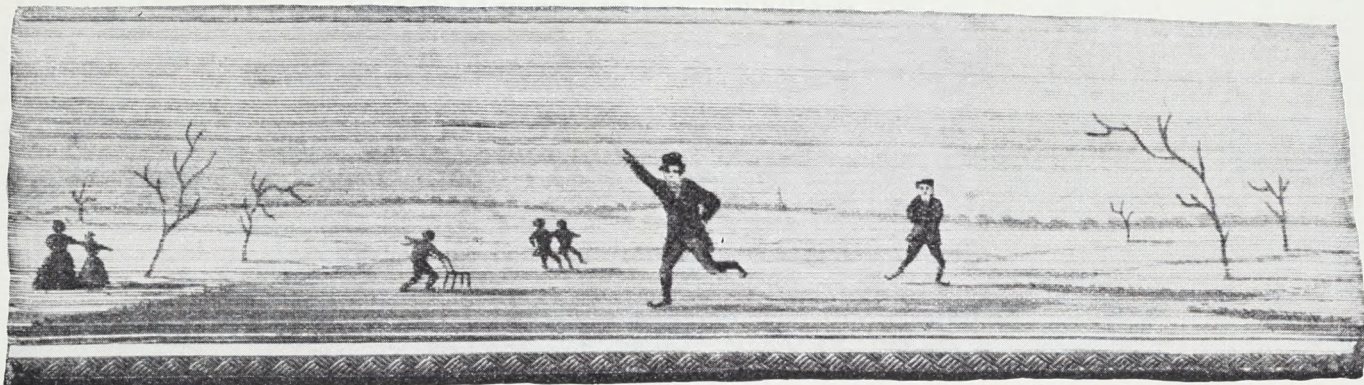
»etruskiske« Stil i Bogbindet, idet han fandt paa at ætse antike Mønstre ind i Skindet. Han gjorde den Opfindelse, som hans Søn James 1785 tog Patent paa, at forsyne Bindsiderne paa Bind indbundet i det fine Pergament, der kaldes Vellum, med Dekoration under Pergamentet, saa at den kunde ses gennem dette. Og sandsynligvis var det ogsaa ham, der genoplevde det skjulte Snitmaleri. I Tiden fra ca. 1775 til ca. 1830 blomstrede denne raffinerede Kunst i England, og Flertallet af Bindene og de fineste kan føres tilbage til Familien Edwards. Produktionen var dengang langt livligere end paa Mearnes Tid, Tallet løber op i Hundreder, men alligevel maa Kunsten stadig betragtes som eksklusiv. Et Bibliotek som Det kgl. Bibliotek i København, der ellers er rigt paa Bind i den etruskiske Stil, ejer endnu kun et enkelt Bind med den Edwardsske Snitdekoration. Det er erhvervet for ganske nylig og stammer fra Blomstringstidens Slutning. (Se Afbildningen S. 55). Til lidt irriterende Sammenligning tjener, at over tusind saadanne Bind allerede har fundet den brede Vej over Atlanterhavet.

Det Edwardsske Snitmaleri er udført paa ganske samme Maade som det Lewisske, men Stil og Motivvalg har, som man maatte vente, forandret sig. Midten af det attende Aarhundrede er i England det »pittoreske« Landskabs Tid, man sværmer for Landskaber, hvor et Slot, en gotisk Katedral eller en Ruin giver Landskabet Karakter, gør det malerisk. De Edwardsske Bogsnit er typiske for denne Smag. Lewis' rent dekorative Stil afløses af en landskabelig. Hvor man paa Lewis' Tid vilde have afbildet Ejerens Vaaben i en Indfatning af Blomsterornamentik, afbilder man nu hans Herresæde i landskabelige Omgivelser. Men selvom maleriske Slotte danner Grundstammen i Motiverne, tager Snitmalerne mange andre Emner under Penslen. I et Eksempel af Burns' Digte finder man en Afbildning af Burns' Fødested, og derfra er Springet ikke langt til at tage Bøgenes Indhold til Udgangspunkt; Snitmaleriet bliver illustrerende. Det sker, at Bøger om Jagt forsynes med Jagtscener, Bøger om Fiskesport med Fiskescener o. s. v. Men ikke blot den typiske Scene, ogsaa den enkelte dramatiske afbildes. I en Bog om Nelsons Liv pranger Snittet med Slaget ved Trafalger, og til William Cowpers Digte er det naturligtvis John Gilpins berømte Løbskridt, der foreviges.

Selvom man atter og atter maa beundre baade den tekniske og kunstneriske Kunnen i disse Billeder, har der stadig til en vis Grad været Tale

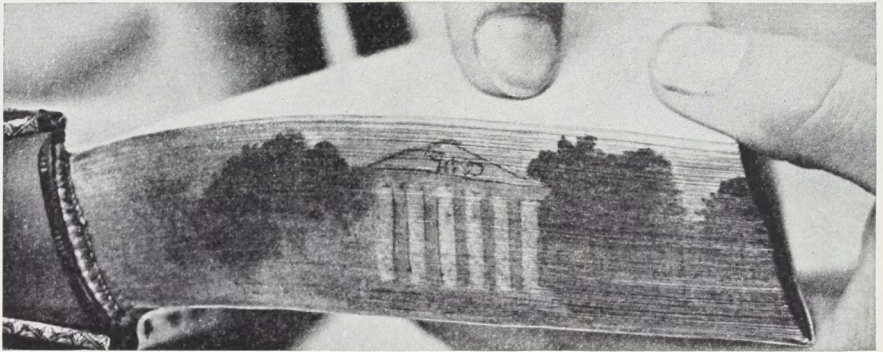

*Scene af en Cricket-Kamp; skjult Forsnitmaleri paa første Bind af Thomas Campbells
»Poetical Works«, 1828. (Det kgl. Bibliotek)*

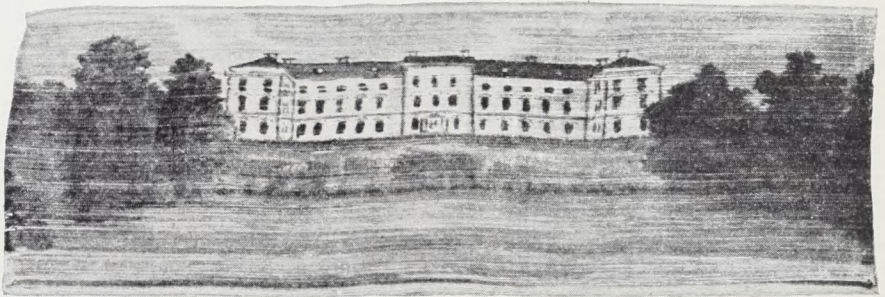

*Skøjteløb. Skjult Forsnit paa andet Bind af ovennævnte Værk. De to Billeder
er sandsynligvis nogenlunde samtidige med Bogens Udgivelse.*

om Rutinearbejde. De samme Billeder gaar ofte igen fra Bog til Bog. Saa længe Kvaliteten bevares, og samme Billeder anvendes til samme Bøger eller samme Type af Bøger, er ingen større Skade sket. Men det er karakteristisk for Forfaldet henimod Periodens Slutning, at Sansen for Overensstemmelse mellem Snitbillede og Bog gaar tabt. Man vælger Moti-

Nederste Snit af den Falckske Familiebog med Apistemplet i Frederiksberg Have. Læg Mærke til, hvordan Bladene maa vrides, for at Billedet skal komme frem.

Det skjulte Snitmaleri – Frederiksberg Slot – paa Forsnittet af den Falckske Familiebog.

verne paa maa og faa, man lader gladelig Popes Digte vandre ud i Verden forsynet med Burns' Fødested. Saadanne overfladiske Slaphedstegn er altid Symptom paa et dybereliggende Onde. Det bliver samtidig mere og mere tilfældigt, hvilke Bøger man udstyrer med de kostbare Snitmalerier. I Periodens gode Tid fra omkring 1780 til henimod 1830 var det umiskendeligt en Udmærkelse, som kun timedes de bedste Forfattere. Det skjulte Snitmaleri var i denne Tid nok et Raffinement forbeholdt en

snæver Kreds af velhavende Mennesker, men tillige var det aabenbart Kronen paa en solid litterær Kultur. Da denne smuldrede, var det ogsaa forbi med Snitmaleriet som god Bogkunst.

Først ved denne Tid, efter at England i næsten to Aarhundreder havde været Hjemstedet for det skjulte Snitmaleri, begynder Kunsten at finde Efterlignere i Udlandet. Weber oplyser, at Amerikanerne begyndte i Midten af Halvtredserne i forrige Aarhundrede, tidligst 1853. Men i saa Fald har de ikke været de første. Weber hoverer et Sted over Davenport's manglende Viden om Emnet med disse betegnende Ord: »What Cyril Davenport lacked was a tour of the United States.« Hvad Weber mangler, er en Tur til København, hvor han ikke blot bør aflægge Universitetsbibliotekets anden Afdeling men ogsaa Hyskenstræde Nr. 10 et Besøg. Her paa Førstesalen har et gammelt Bogbinderfirma til Huse, som snart kan fejre sit Hundreedaarsjubelæum, Firmaet »H. H. Rasmussen & Søn«. I det hyggelige, lavloftede Kontor vil man i et gammeldags Vægskab med rudede Glasdøre finde Prøver paa, hvad Familiens Medlemmer gennem Tiderne har formaaet af godt Bogbinderarbejde. Der er mange smukke Bind, men det fineste og mærkeligste, det som omfattes med størst Veneration, og som kun udtages af Skabet med den yderste Varsomhed, er et lille Bind i Christian den Ottendes Stil, som, naar det aabnes, viser sig at gemme det nydeligste Prospekt af Frederiksberg Slot under det forgyldte Snit. Bindet er udført af Oldermænd Jens Christian Falcks Søn Anders Christian Falck, der døde i Koleraaaret 1853, kun 36 Aar gammel. Senere end 1853 kan Bindet altsaa ikke være udført, men efter alt at dømme er det fra en Gang i Fyrreerne. Det lille Billede er smukt malet og hidrører ifølge Familietraditionen fra Anders Christian Falcks egen Haand. Det mærkelige er, at ikke blot Forsnittet er dekoreret, men der fortsættes paa Over- og Undersnittet med Billeder fra Frederiksberg Have. Det ligger jo i Ordet »fore-edge painting«, at dette er ganske usædvanligt. Desværre véd Familietraditionen intet om, hvordan Falck er kommet paa at udføre skjult Snitdekoration. Men paa en eller anden Maade fører der vel en Vej fra England. Bogen har været bestemt til Optegnelse af »Begivenheder i J. C. Falcks Familie«, men Bladene er ubeskrevne. Falck har udført endnu et Snitmaleri paa et Eksempel af Schillers Werke, men af dette har Firmaet kun et Fotografi; hvem den nuværende Ejer er, vides ikke. Ogsaa dette Maleri er landskabeligt, mu-

H. P. ROHDE

ligvis et Prospekt af København. Anders Christian Falcks Virksomhed blev kun et Intermezzo, men fortjener dog Optagelse i det skjulte Snitmaleris Annaler som det foreløbig tidligst kendte Eksempel udenfor Englands Grænser.

Paa Falcks Tid var Kunsten, som nævnt, godt paa Vej mod Forfaldet hjemme i England; snart gik den helt i Glemmebogen. Davenport betragtede den i 1896 nærmest som en tabt Kunst. Heri tog han dog fejl. Eller som en vittig Amerikaner har bemærket, hvis den var tabt, maa der være en, som har fundet den igen. Baade i England og — især — i Amerika er den yndet den Dag idag. Et stort Bogbinderfirma i London er til Stadighed i Eksportøjemed beskæftiget med at forsyne Familiealbums med interessante »fore-edge paintings«. Kunsten lever, men den naturlige Grobund, den intime Samhørighed med Tid og Kultur, som den havde i Lewis' og Edwards of Halifax' Dage, har den ikke mere.

OMTALT LITTERATUR

Cyril Davenport:

The decoration of book-edges i »Bibliographica« II, p. 385-407. Lond. 1896.

Carl J. Weber:

A thousand and one fore-edge paintings. Waterville, Maine 1949.

I samme Bogs p. 184-85 findes en udførlig Bibliografi over Emnet.

Ellic Howe:

A list of London bookbinders 1648-1815. Lond. 1950.